

แนวทางการออกแบบกิจกรรมศิลปะเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น* THE GUIDELINES FOR ORGANIZING ACTIVITIES TO PROMOTE THE LOCAL ART AND CULTURE APPRECIATION

ธนพร สายวงศ์ปัญญา*, อินทิรา พรหมพันธุ์

Thanaporn Saiwongpanya*, Intira Phrompan

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

Department of Art, Music and Dance Education, Faculty of Education, Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: thanaporn.saiwongpanya@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการออกแบบกิจกรรมศิลปะเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น การรวบรวมแนวทางการออกแบบจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ 4 ด้าน คือ ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการเรียนการสอนแบบใช้ทีมเป็นฐาน ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรมจังหวัดกำแพงเพชร ผู้เชี่ยวชาญด้านการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการเห็นคุณค่าและการสร้างความซาบซึ้ง และตัวอย่างกิจกรรมศิลปะเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรม สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมแนวทางการออกแบบ คือ แบบสัมภาษณ์ และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา แล้วจึงนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมมาสังเคราะห์ พบว่า แนวทางการออกแบบกิจกรรมศิลปะเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้ 4 ประเด็น ดังนี้ 1) ดำเนินการด้วยกระบวนการทั้งเดี่ยวและกลุ่ม โดยใช้หลักการของการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ทีมเป็นฐานในการจัดกลุ่ม และกระบวนการ การมีปฏิสัมพันธ์เชิงบวก 2) องค์ประกอบของกิจกรรมศิลปะเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้แก่ 2.1) แผนการจัดกิจกรรม ประกอบด้วย ขั้นนำ ขั้นสอน และขั้นสรุป 2.2) สื่อการเรียนรู้ 2.3) ชิ้นงานที่ได้จากการปฏิบัติทักษะศิลปะ 2.4) การวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ ซึ่งพิจารณาด้านจิตพิสัยและพุทธิพิสัยควบคู่กัน 3) สะท้อนอัตลักษณ์ของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างชัดเจน ซึ่งกิจกรรมศิลปะที่ดีจะต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถระบุจุดเด่นและนิยามคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมนั้นได้ และ 4) ส่งเสริมทักษะให้สอดคล้องกับลักษณะการเรียนรู้ของช่วงวัยและมาตรฐานและตัวชี้วัดที่กระทรวงศึกษาธิการ 2551 ได้แก่ ทักษะหลัก 4.1) ทักษะการวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจัยคุณค่างานทัศนศิลป์ และ 4.2) ทักษะการสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ ทักษะเสริม ได้แก่ 4.2.1) ทักษะการทำงานเป็นทีม และ 4.2.2) ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21

คำสำคัญ : การออกแบบกิจกรรม, กิจกรรมศิลปะ, ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

Abstract

This academic article aims to study the guidelines for organizing activities learning to promote the art and culture appreciation in the local. Collecting ideas of the guidelines for organizing activities used in this study were the individual experts: 1) Team Based Learning 2) Art and Culture of Kamphaeng Phet province 3) Experiential Learning Theory 4) Appreciation Design

Theory. Instruments for collecting ideas of the guidelines for organizing activities were questionnaire and then analyze of data. The finding indicates the guidelines for organizing activities learning to promote the art and culture appreciation in the local, the results as follows: 1) Individual and group work is done by Team Based Learning, grouping, processing and positive interaction. 2) The component of activities promoting the art and culture appreciation in the local: 2.1) The activity plan includes 3 steps: introduction, practice and conclusion, 2.2) instructional media, 2.3) art work, and 2.4) learning assessment and evaluation which analyzes from the affective and cognitive domain. 3) The identity of local culture: Good art activities have to encourage students to be able to identify the strengths and define the value of that art and culture. 4) The reinforcement of learning skill according to age group and the indicators of basic education core curriculum B.E. 2551: Main skills includes 2 skills: 4.1) Skills in analyzing, criticizing, and criticizing the value of visual arts and 4.2) Arts creative skills and soft skills includes 2 skills: 4.2.1) Teamwork skills and 4.2.2) 21st Century Skills.

Keywords: Organizing Activities, Art Activities, Local Art and Culture

บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีศิลปวัฒนธรรมมากมาย ดังปรากฏในหลักฐานทางวัฒนธรรม เช่น ผลงานที่เกิดจากการสร้างสรรค์ การประดิษฐ์การคิดค้นในสิ่งที่ดึงดูดทั้งในรูปแบบที่จับต้องได้ ได้แก่ งานศิลปกรรมต่าง ๆ งานสถาปัตยกรรม และจับต้องไม่ได้ ได้แก่ คติ ความเชื่อ ค่านิยม จารีต และประเพณี หลักฐานทางวัฒนธรรมเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน รวมถึงเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชนที่มีความแตกต่างกันตามช่วงเวลาและวิถีชีวิตที่ผ่านการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นมาอย่างช้านาน ความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตกับศิลปวัฒนธรรมของคนในอดีต สามารถศึกษาได้จากหลักฐานทางวัฒนธรรมที่ปรากฏเด่นชัด เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ งานจิตรกรรมต่าง ๆ ของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งเป็นมรดกที่ควรค่าแก่การรักษา โดยการสร้างความเข้าใจและปลูกฝังให้ผู้คนในพื้นที่โดยเฉพาะเยาวชนที่จะเป็นกำลังหลักในการพัฒนาท้องถิ่นในอนาคตให้มีความรู้และเห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน ผ่านการออกแบบกิจกรรมทางศิลปะที่สร้างความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์อันก่อให้เกิดความเห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง

ปัจจุบันพบว่า คนไทยจำนวนมากไม่ตระหนักเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดึงดูดความเป็นไทยหลายเรื่องไม่ได้รับการเอาใจใส่ อนุรักษ์ถ่ายทอดสืบสาน พัฒนาอย่างจริงจัง (พรณวลัย ศิริวงศ์วัฒนา และสมหมาย แจ่มกระจ่าง, 2549) เพื่อให้การเรียนการสอนเป็นไปตามนโยบายทางการศึกษาที่เน้นความเป็นท้องถิ่น หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ซึ่งได้กำหนดแนวทางให้ครูเตรียมและเลือกใช้สื่อให้เหมาะสมกับกิจกรรมนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน จัดให้มีประเมินคุณภาพของสื่อการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ ตลอดจนปรับปรุงพัฒนาการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) สอดคล้องกับ จิตติรา เปรมปรี ที่กล่าวว่าการเปลี่ยนแปลงการจัดการเรียนรู้เพื่อให้เด็กในศตวรรษที่ 21 มีความรู้ ความสามารถและทักษะจำเป็น ซึ่งเป็นผลจากการปฏิรูปเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการเรียนการสอน ตลอดจนการเตรียมความพร้อมต่าง ๆ (จิตติรา เปรมปรี, 2564)

ในการขับเคลื่อนการพัฒนานั้นจะบรรลุผลได้ หากบุคคลได้รับการศึกษาและทักษะปฏิบัติงานที่ดี ดังที่สามารถ มิ่งสัง ได้กล่าวว่า การศึกษาคือการพัฒนาคนให้มีความรู้ มีความสามารถ และมีคุณธรรมเพื่อนำมาเป็นเครื่องกำกับการใช้ความรู้ และความสามารถให้เป็นไปในทางสร้างสรรค์ อันจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคมโดยรวม ซึ่งการเรียนรู้ที่มีเด็กเป็นศูนย์กลางจะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้จากประสบการณ์ตรง

(สามารถ มั่งส้ง, 2559) เป็นแนวทางที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเรียนรู้ในสิ่งที่สามารถพบเห็นได้ในชีวิตประจำวัน อาศัยความร่วมมือจากโรงเรียนและชุมชน เริ่มจากการจัดกิจกรรมตามสาระการเรียนรู้ โดยยึดเนื้อหาสาระตามที่หลักสูตรกำหนดในรายวิชาศิลปะ เน้นเรื่องการออกแบบเพื่อเชื่อมโยงกับการประกอบอาชีพและยกระดับผลิตภัณฑ์ที่มีท้องถิ่น นำไปสู่การเพิ่มมูลค่าของสินค้าและการมีรายได้ ทักษะปฏิบัติงานที่ดีส่งเสริมได้จากการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ทีมเป็นฐาน (Team Based Learning: TBL) เป็นการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามที่ Huggins และ Stamatel กล่าวว่า การเรียนรู้แบบทีม (TBL) เป็นกลยุทธ์การสอนที่ดึงดูดความรู้ของนักเรียนผ่านการทดสอบและการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม นักเรียนจะทำงานกันเป็นทีมและเจอปัญหาต่าง ๆ โดยเรียนรู้จากข้อผิดพลาด กระบวนการนี้จะทำให้นักเรียนคิดถึงความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเองและทีม (Huggins, C., & Stamatel, J., 2015) จะช่วยผู้เรียนในมิติการคิดและมิติในการปฏิบัติเพื่อให้ผู้เรียนที่เริ่มต้นมีทักษะในการออกแบบ ส่งเสริมให้นักเรียนมีความรู้ ทักษะ และสมรรถนะที่สำคัญแห่งศตวรรษที่ 21 การจัดการเรียนรู้โดยใช้วัตรกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรม จะทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงศิลปะได้มากขึ้น และศิลปะก็มีส่วนชี้นำทางความคิด ซึ่งช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าศิลปะในท้องถิ่นได้อย่างลึกซึ้งและมีประสิทธิภาพ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้มีเป้าหมายในการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาความคิดและทักษะปฏิบัติ ตลอดจนการเห็นคุณค่าศิลปะท้องถิ่น การปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมกับท้องถิ่น มีความสำคัญในด้านของศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและอาชีพของแต่ละท้องถิ่น

ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้จึงจำเป็นต้องศึกษาแนวทางการออกแบบกิจกรรมศิลปะ ซึ่งผู้วิจัยเลือกกรณีศึกษาจังหวัดกำแพงเพชรในการเก็บข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ เนื่องจากเป็นจังหวัดที่มีความโดดเด่นด้านศิลปกรรมและโบราณคดี และได้รับการประกาศให้เป็นมรดกโลกจากองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ตามที่ จักรพงษ์ คำบุญเรือง กล่าวถึงจังหวัดกำแพงเพชรว่า ได้รับการยกย่องให้เป็นมรดกโลก เมื่อปี 2534 ซึ่งมีศิลปะและมรดกทางวัฒนธรรมมากมาย แบ่งออกเป็นโบราณสถานฝั่งตะวันออก และฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง ซึ่งใช้วัสดุก่อสร้างที่แตกต่างกัน ด้านตะวันออกของแม่น้ำปิง เป็นที่ตั้งเมืองกำแพงเพชร โบราณสถานจะสร้างด้วยศิลาแลงและมีขนาดใหญ่ ส่วนโบราณสถานฝั่งตะวันตก คือเมืองนครชุมก่อสร้างด้วยอิฐ และมีขนาดเล็ก แต่รูปแบบศิลปะที่ปรากฏ มีลักษณะร่วมสมัยระหว่างสุโขทัยและอยุธยา (จักรพงษ์ คำบุญเรือง, 2561) ซึ่งเป็นสิ่งที่ยืนยันถึงหลักฐานของวัฒนธรรมที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน การส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้จากประสบการณ์ตรง จะเป็นแนวทางที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเรียนรู้ในสิ่งที่สามารถพบเห็นได้ในชีวิตประจำวัน โดยการยึดเนื้อหาสาระตามที่หลักสูตรกำหนดในรายวิชาศิลปะ เน้นเรื่องการออกแบบเพื่อเชื่อมโยงกับการประกอบอาชีพและยกระดับผลิตภัณฑ์ที่มีท้องถิ่น นำไปสู่การเพิ่มมูลค่าของสินค้าและการมีรายได้ โดยมีคุณครูเป็นผู้กระตุ้นเพื่อนำความสนใจที่เกิดจากตัวผู้เรียนมาใช้ในการเรียนรู้ ตามที่ สุมณ อมรวิวัฒน์ กล่าวว่า ครูเป็นบุคคลสำคัญที่สามารถจัดสภาพแวดล้อม สร้างแรงจูงใจ และสอนศิษย์ให้เกิดศรัทธาที่จะเรียนรู้ การได้ฝึกฝนวิธีการคิดโดยแยกแยะและนำไปสู่การปฏิบัติจนประจักษ์จริง (สุมณ อมรวิวัฒน์, 2530) ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาแนวทางการออกแบบกิจกรรมศิลปะเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยมีเป้าหมายในการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาความคิดและทักษะปฏิบัติ ตลอดจนการเห็นคุณค่าศิลปะในท้องถิ่น

การจัดการเรียนการสอนและการเห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรม

การรวบรวมแนวทางการออกแบบกิจกรรมศิลปะจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ 4 ด้าน คือ 1. ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการเรียนการสอนแบบใช้ทีมเป็นฐาน 2. ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรมจังหวัดกำแพงเพชร 3. ผู้เชี่ยวชาญด้านการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ 4. ผู้เชี่ยวชาญด้านการเห็นคุณค่าและการสร้างความซาบซึ้ง และ

ตัวอย่างกิจกรรมศิลปะเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรม เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมแนวทางการออกแบบกิจกรรมศิลปะ คือ แบบสัมภาษณ์ และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ และตัวอย่างกิจกรรมศิลปะเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

1. ด้านการจัดการเรียนการสอน

1.1 ด้านการจัดการเรียนการสอนแบบใช้ทีมเป็นฐาน

1.1.1 ด้านการจัดการเรียนการสอน

การจัดการเรียนการสอนแบบใช้ทีมเป็นฐานเหมาะสมกับผู้เรียนที่มีลักษณะพื้นฐานที่หลากหลาย เน้นการมีส่วนร่วมของการอยู่ร่วมกันในสังคม การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น หากกล่าวถึงระดับของช่วงชั้นแล้ว การจัดการเรียนการสอนแบบใช้ทีมเป็นฐานเหมาะสมมีความเหมาะสมกับผู้เรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เนื่องจากจะช่วยเสริมความมั่นใจให้แก่ผู้เรียน การได้รับการยอมรับจากสังคม การช่วยเหลือกันภายในทีมจะช่วยให้ผู้เรียนมีความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ซึ่งจะทำให้เกิดเป็นลักษณะนิสัยที่ดีตามมา

หลักการของการจัดการเรียนการสอนแบบใช้ทีมเป็นฐาน คือ ต้องเริ่มต้นจากการทดสอบความรู้พื้นฐานของเรื่องที่เรียนในแต่ละบุคคล โดยการทดสอบก่อนเรียนนี้ ผู้เรียนสามารถค้นคว้าหาข้อมูลจากชุดความรู้ที่ผู้สอนเตรียมให้ก่อนในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ หลังจากนั้นทำแบบทดสอบชุดเดียวกันนี้กับสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งผู้เรียนจะมีพื้นฐานของความรู้ และสามารถนำความรู้ในส่วนนี้มาใช้ในการต่อยอดในการปฏิบัติผลงานศิลปะได้

ในส่วนของการเห็นคุณค่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งจากการจัดการเรียนการสอนแบบใช้ทีมเป็นฐาน สามารถวัดได้โดยการทำแบบสอบถามก่อนและหลังการทำกิจกรรมทั้งหมด การจัดการเรียนการสอนแบบใช้ทีมเป็นฐานเป็นเพียงหลักการที่ให้ผู้สอนนำไปประยุกต์ให้เข้ากับบริบทของตนเอง

ในด้านการวัดและการประเมินผลสำหรับการจัดการเรียนการสอนแบบใช้ทีมเป็นฐานจะเน้น 2 ส่วน ได้แก่ การวัดจากแบบทดสอบความรู้แบบเดี่ยว และแบบกลุ่ม ในการวัดเห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรมจากการจัดการเรียนการสอนแบบใช้ทีมเป็นฐานนั้น จะต้องศึกษาหลักการว่าคุณค่าศิลปวัฒนธรรมมีด้านใดบ้าง จากนั้นตีความออกมาในรูปแบบรูปธรรม จึงจะสามารถสังเกตจากพฤติกรรมได้ ผู้สอนจะต้องวิเคราะห์ว่าการวัดและการประเมินผลของกิจกรรมนั้น จะต้องสังเกตจากพฤติกรรมใด ในส่วนของการประยุกต์ใช้ความรู้นั้น อาจจะทำได้โดยพิจารณาจากผลงาน โดยผลจากการเห็นคุณค่าสูงขึ้นนั้น จะหมายถึงการทำงานกับทีมที่ดี ตามที่ Christopher และคณะ กล่าวว่า การนำการจัดการเรียนการสอนแบบใช้ทีมเป็นฐานไปใช้ทางออนไลน์ นับว่าเป็นกลยุทธ์เชิงปฏิบัติสำหรับนักพัฒนาและผู้สอน เพื่อมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้สภาพแวดล้อมแบบออนไลน์ (Christopher, W.P., et al., 2021)

1.1.2 ด้านผู้เรียนและด้านผู้สอน

ในการจัดการเรียนการสอนแบบใช้ทีมเป็นฐานนั้น ผลที่ได้จากการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกในทีมและการมีผู้สอนเป็นผู้อำนวยความสะดวกแก่ผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนมีทักษะปฏิบัติด้านศิลปะและความรู้ความเข้าใจที่สูงขึ้น

1.2 ด้านการเรียนรู้เชิงประสบการณ์

1.2.1 ด้านการจัดการเรียนการสอน

ผู้เรียนได้เรียนรู้สิ่งใหม่ผ่านประสบการณ์เดิมของตนเองโดยตรงแบบเป็นกระบวนการที่ชัดเจน การลงมือปฏิบัติจะช่วยให้ผู้เรียนพบเจอปัญหาจากสถานการณ์จริง รวมถึงการลองผิดลองถูกด้วยตนเอง

และผู้สอนมีการให้ผลย้อนกลับแก่ผู้เรียน แนวทางการจัดการเรียนการสอนโดยอาศัยการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ นั้น จะต้องมีกรอบแบบแผนการจัดการเรียนการสอนโดยศึกษาจากบริบทของผู้เรียน จึงจะสามารถออกแบบ แผนการจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสร้างกระบวนการโดยยึดหลักของการเรียนรู้เชิง ประสบการณ์ทั้งหมด 4 ขั้น ตามที่ แมคเคลวด์ (McLeod, S.) กล่าวไว้ ได้แก่ การตีความประสบการณ์ที่เกิดขึ้นมา ใหม่ (Concrete Experience) แต่เมื่อเกิดความไม่สอดคล้องกันระหว่างประสบการณ์และความเข้าใจ จะต้อง ดำเนินการลองสะท้อน ลองให้ผู้เรียนทบทวนด้วยตนเอง โดยอาศัยวิธีการตั้งคำถาม (Reflective Observation of the New Experience) ซึ่งผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเองแล้ว จากการสะท้อนที่ก่อให้เกิดแนวคิด ใหม่ หรือ การดัดแปลงแนวคิดเชิงนามธรรมที่มีอยู่ (Abstract Conceptualization) และขั้นตอนสุดท้าย คือ ผู้เรียนจะได้ลองใช้ความคิดกับบริบทรอบตัวของตัวเอง เพื่อดูว่าเกิดอะไรขึ้น (Active Experimentation) ซึ่งเน้น การสื่อสาร (McLeod, S., 2017) เช่นเดียวกับที่ โคลบ (Kolb, D.A.) เสนอขั้นตอนของการจัดการเรียนรู้เชิง ประสบการณ์ ดังนี้ 1) นำตนเองไปอยู่ในสถานการณ์ใหม่ ๆ 2) การไตร่ตรอง: การตั้งคำถาม 3) การสรุปเป็น หลักการ 4) การทดลองปฏิบัติจริง (Kolb, D.A., 1984) โดยในการส่งเสริมด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ถือว่า เหมาะสมกับการใช้การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ในการจัดการเรียนการสอน สื่อที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน ควรสร้างเพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติขึ้นงาน และสอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้และ ตัวชี้วัดตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นปัจจุบัน ในการพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้และสื่อการ เรียนการสอน จะต้องผ่านการทดลองใช้ เพื่อวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นและปัญหาที่เกิดขึ้นแต่ละขั้นตอนโดยละเอียด มีการ วัดและประเมินว่าผู้เรียนผ่านวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ หากไม่บรรลุวัตถุประสงค์ จะมีวิธีการซ่อมเสริมให้แก่ ผู้เรียนด้วยวิธีใดบ้าง

ในส่วนของการจัดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ เพื่อส่งเสริมเรื่องศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น สิ่งที่สำคัญคือ สื่อการเรียนการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหา ผู้สอนและผู้เรียนกำหนด ขอบเขตของการศึกษาเนื้อหาด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นร่วมกัน พิจารณาจากจุดอ่อนของศิลปวัฒนธรรมว่าควร จะส่งเสริมอย่างไรให้ผู้คนทั่วไปสามารถรับรู้และเข้าใจความเป็นท้องถิ่น โดยเนื้อหาด้านศิลปวัฒนธรรมควรได้รับการ เรียบเรียงลำดับเวลาที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และมีการคาดการณ์ถึงอนาคตว่าศิลปวัฒนธรรม ที่มีในปัจจุบันจะมีความเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนไปอย่างไร โดยให้ผู้เรียนศึกษาถึงประวัติความ เป็นมา และกระบวนการสร้างของศิลปวัฒนธรรมที่โดดเด่นท้องถิ่น เช่น โบราณสถาน เมื่อผู้เรียนสามารถเข้าใจ ประเด็นตรงนี้ การสร้างชิ้นงานที่บ่งบอกถึงทักษะปฏิบัติและความรู้ความเข้าใจจะสามารถเป็นสื่อกลางในการ นำเสนอส่วนของเนื้อหาได้ดี ในการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ควรอ้างอิงมาจากวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และมี เกณฑ์ที่ชัดเจน ผู้สอนจะต้องสังเกตและจดบันทึกพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างใกล้ชิด จากนั้นนำผลที่ได้มา วิเคราะห์เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

1.2.2 ด้านผู้เรียน

ระหว่างการจัดการเรียนการสอนโดยใช้การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ ผู้เรียนจะได้นำ ประสบการณ์เดิมของตนเองมาสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของเนื้อหาให้สนใจแก่ผู้เรียนมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนจะต้องตั้งคำถามหรือกำหนดประเด็นปัญหาร่วมกันก่อน เพื่อกระตุ้นความสนใจแก่ผู้เรียน ผู้เรียนจะได้วิเคราะห์เนื้อหาที่ตนเองรับผิดชอบในศึกษา และคิดค้นวิธีการสื่อสารกับสมาชิกในทีมของตนเองและ ทีมอื่น นำไปสู่การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้เรียนด้วยกันเอง

1.2.3 ด้านผู้สอน

บทบาทของผู้สอนในการจัดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์นั้น ผู้สอนจะต้องเป็นผู้อำนวยความสะดวก ให้คำแนะนำ และควบคุมลำดับขั้นตอนการจัดการเรียนการสอนทั้งหมด คอยสังเกตพฤติกรรมผู้เรียน

รายบุคคลอย่างใกล้ชิด ดูแลผู้เรียน เมื่อผู้เรียนเกิดปัญหา สามารถให้คำแนะนำได้ โดยผู้สอนควรให้ผู้เรียนแก้ไขปัญหาด้วยตนเองก่อน และคอยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างสม่ำเสมอ ถ้าผู้สอนสามารถเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมของผู้เรียนกับประสบการณ์ใหม่ที่มอบให้ การจัดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาได้ดีขึ้น ขึ้นอยู่กับการออกแบบกิจกรรมที่น่าสนใจและตรงตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ การมีลำดับขั้นตอนที่มีรายละเอียดชัดเจน ซึ่งผ่านการปรับปรุงและพัฒนามาแล้ว จะส่งผลให้การจัดการเรียนรู้นั้นบรรลุผลด้วยดี

2. ด้านการเห็นคุณค่าและการสร้างความซาบซึ้ง

2.1 ด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

คุณค่าของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น คือ สิ่งที่มีเอกลักษณ์ มีความแตกต่าง สะท้อนวิถีชีวิตผ่านการแสดงออกทางศิลปะ เชื่อมโยงความเป็นตัวเอกกับอัตลักษณ์ของท้องถิ่น วัฒนธรรมอาจมีความหลากหลาย และอาจเป็นสิ่งที่อื่นได้ นอกเหนือจากคน เช่น ค่านิยม จิตวิญญาณที่ส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งจุดเด่นของศิลปวัฒนธรรมนั้นจะสามารถเป็นสิ่งที่นิยามคุณค่า นำไปสู่ความซาบซึ้งได้ในตัวบุคคล

การสร้างความซาบซึ้งในเรื่องศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะในผู้เรียนที่เป็นเยาวชน สร้างได้โดยการให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมกับชั้นเรียนมากที่สุด วิธีการที่สร้างความซาบซึ้งได้ดี คือ การมอบประสบการณ์ตรงแก่ผู้เรียน เช่น การเรียนรู้ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์จากสถานที่จริง การได้สัมผัสศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นผ่านประสบการณ์ของปราชญ์ท้องถิ่นการสร้างสรรค์ผลงานที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นตนเอง การเรียนรู้รากเหง้าความเป็นตนเองจะทำให้ผู้เรียนรู้ว่าศิลปวัฒนธรรมนั้นมีความเป็นมาอย่างไร เกี่ยวข้องกับตนเองมากน้อยเพียงใด ส่วนเรียนรู้คติความเชื่อ จารีต ประเพณี และค่านิยม สร้างความซาบซึ้งได้โดยการให้ผู้เรียนวิเคราะห์จุดเด่นศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น มีส่วนร่วมโดยการสร้างสรรค์ชิ้นงานที่สะท้อนศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การถอดแบบลวดลาย การทำของที่ระลึกจากเอกลักษณ์ของสถานที่ โดยสามารถสอดแทรกเรื่องการออกแบบเพื่อนำไปพัฒนาต่อยอดได้

2.2 ด้านการจัดการเรียนการสอน

การนำศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น มาใช้ในการจัดการเรียนการสอน สามารถเริ่มได้จากการเรียนการสอนในชั้นเรียนที่เป็นการศึกษาภาคบังคับ ในรายวิชาที่สามารถบูรณาการเนื้อหาเรื่องศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ากับเนื้อหาของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เช่น วิชาศิลปะ วิชาประวัติศาสตร์ วิชาการงานอาชีพ เป็นต้น เน้นการยกตัวอย่างผลงานที่สอดคล้องกับบทเรียนนั้น ๆ และมีขั้นตอนการจัดกิจกรรมที่ชัดเจน เข้าใจง่าย

การถ่ายทอดคุณค่าศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นแก่ผู้เรียน จะต้องวิเคราะห์ว่าช่วงวัยของผู้เรียนมีพฤติกรรมการเรียนรู้เป็นแบบใด และพัฒนาการด้านการเรียนรู้เป็นอย่างไร เพื่อนำมากำหนดวิธีการถ่ายทอดให้เหมาะสม เช่น ผู้เรียนที่มีช่วงอายุอยู่ในวัยประถมศึกษา จะชอบความสนุกและทำหาย ผู้เรียนที่มีช่วงอายุอยู่ในวัยมัธยมศึกษาตอนต้น จะเรียนรู้โดยการเน้นการสร้างสรรค์ การแสดงความเป็นตัวเอง สามารถแสวงหาความรู้ได้จากหลายแหล่ง สามารถแลกเปลี่ยนความคิดและต้องการการยอมรับในสังคม ส่วนผู้เรียนที่มีช่วงอายุอยู่ในวัยมัธยมศึกษาตอนปลายนั้น จะเน้นการศึกษาเนื้อหา การแสวงหาความรู้โดยตัวบุคคล และการต่อยอดความรู้สำหรับการประกอบอาชีพในอนาคต ในการถ่ายทอดคุณค่าศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น ผู้สอน นับว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การถ่ายทอดนั้นประสบผลสำเร็จ โดยใช้วิธีการเรียงลำดับของเนื้อหาตั้งแต่เรื่องราวของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เริ่มจากประวัติความเป็นมา ความสำคัญ ความเชื่อมโยงกับชุมชนท้องถิ่น เอกลักษณ์ที่มีความโดดเด่น ผ่านการฝึกปฏิบัติชิ้นงานทางศิลปะควบคู่ไปด้วย ตามขั้นตอนของทฤษฎีการสร้างความรู้ที่ ปุณณรัตน์ พิษณุไพบูลย์ กล่าวคือ 1) กำหนดตัวคุณค่าเป้าหมาย 2) วิเคราะห์คุณค่า 3) สสำรวจประสบการณ์ตรง และ 4) ให้สิ่งเร้าอารมณ์ เพื่อสร้างความซาบซึ้ง (ปุณณรัตน์ พิษณุไพบูลย์, 2561)

การส่งเสริมการเห็นคุณค่าและการสร้างความซาบซึ้งให้แก่ผู้เรียน ทำได้โดยการจัดการเรียนรู้แบบทีมเป็นฐาน กล่าวคือ กระบวนการจัดการเรียนรู้แบบทีมเป็นฐาน จะเป็นกรอบการปฏิบัติให้ผู้เรียนเกิดการ

แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในทีม การหาข้อมูลองค์ความรู้ร่วมกัน การแก้ไขปัญหาระหว่างการทำงานร่วมกัน การศึกษาพฤติกรรมที่แสดงออกว่าผู้เรียนเกิดความซาบซึ้ง เช่น การแสดงออกของอารมณ์เชิงบวก ความกระตือรือร้นในการปฏิบัติงาน การกล่าวชื่นชมกันและกัน เป็นต้น จะเป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้แบบทีมเป็นฐาน ซึ่งสามารถส่งเสริมการเห็นคุณค่าและการสร้างความซาบซึ้งให้แก่ผู้เรียนได้เป็นอย่างดี

การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ สามารถส่งเสริมการเห็นคุณค่าและการสร้างความซาบซึ้งให้แก่ผู้เรียน กล่าวคือ หลักการ คือ การนำประสบการณ์เดิม ที่ได้รับการกระตุ้นให้สะท้อนสิ่งต่าง ๆ ที่ได้จากประสบการณ์ออกมาเพื่อพัฒนาวิธีการคิดใหม่ ๆ เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ ผู้สอนจะต้องแสดงความเชื่อมโยงให้ผู้เรียนเห็นว่าศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเกี่ยวข้องกับตนเองอย่างไร จะต้องมีการมีขั้นตอนตามลำดับที่ชัดเจน เพื่อให้การเรียนรู้เชิงประสบการณ์นั้นมีประสิทธิภาพ

การวัดการเห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรม ควรมีการวัดที่หลากหลายในเวลาเดียวกัน ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ในการให้ค่าคะแนนนั้นเป็นเรื่องละเอียดอ่อน ผู้สอนควรมีเกณฑ์การให้คะแนนแบบชัดเจน นอกจากการเรียนรู้ที่ต้องวัดผลเชิงเนื้อหาแล้ว ควรมีการวัดผลด้านคุณค่าในรูปแบบการบรรยายหรือการนำเสนอผลงาน ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนได้อธิบายอย่างได้ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

2.3 ประเภทของศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดกำแพงเพชร

ศิลปวัฒนธรรม แบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. ศิลปวัฒนธรรมที่จับต้องได้ เช่น โบราณวัตถุ โบราณสถาน สิ่งประดิษฐ์ เป็นต้น โดยศิลปวัฒนธรรมที่จับต้องได้ในจังหวัดกำแพงเพชรที่มีความโดดเด่นที่สุดคือ โบราณสถาน โดยเฉพาะในส่วนของอุทยานแห่งชาติประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ซึ่งได้รับการยกย่องให้เป็นมรดกโลก เมื่อปี 2534 จากองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ร่วมกับอุทยานประวัติศาสตร์ สุโขทัย และ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย อุทยานแห่งชาติประวัติศาสตร์กำแพงเพชร โบราณสถานที่เหมาะสมในการศึกษาในเวลาที่มีอย่างจำกัดนั้น ได้แก่ 1) วัดช้างรอบ โดยรอบฐานเจดีย์ที่เป็นจุดเด่นของโบราณสถานแห่งนี้ ประกอบไปด้วยประติมากรรมรูปช้างทั้งหมด 68 เชือก ซึ่งสามารถเป็นแนวทางในการศึกษาความเชื่อในส่วนของประติมากรรมวิทยาได้ดี 2) วัดพระสี่อิริยาบถ หรือวัดพระยืน จุดเด่นของโบราณสถานแห่งนี้ คือ มีการจารึกแท่นหินด้วยท่าทางทั้งสี่อิริยาบถ ได้แก่ ยืน เดิน นั่ง นอน โดยพระพุทธรูปประทับยืนมีสภาพสมบูรณ์ที่สุด จึงเหมาะแก่การศึกษาทั้งในส่วนของความเชื่อ ศาสนา ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม 3) วัดพระแก้ว เป็นพระอารามขนาดใหญ่ ตั้งอยู่กลางเมือง สิ่งก่อสร้างภายในวัดเรียงเป็นแนวยาวตามแกนตะวันออก-ตะวันตก

2. วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เช่น คติ ความเชื่อ ค่านิยม มารยาท บรรทัดฐาน สังคม เป็นต้น ในส่วนของศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดกำแพงเพชรที่จับต้องไม่ได้ที่มีความโดดเด่น ได้แก่ วรรณกรรมพื้นบ้าน วรรณกรรมพื้นบ้าน คือเรื่องราวที่ถ่ายทอดอยู่ในวิถีชีวิตชาวบ้าน ด้วยวิธีการบอกเล่า เขียนเป็นลายลักษณ์อักษรหรือเขียนเป็นภาพ นิทานพื้นบ้าน ได้แก่ นิทานพื้นบ้านเท้าแสนปม บทร้องพื้นบ้าน คำร้องที่สืบทอดกันมาในแต่ละโอกาส เช่น ระเบียบ ก. ไก่ ระเบียบคล้องช้าง นอกจากนี้ยังรวมถึงแนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณี และเทศกาล ซึ่งเป็นสิ่งที่นิยมถือปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียมหรือจารีตประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เทศกาล วิถีชีวิต และเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดกำแพงเพชร ได้แก่ ประเพณีสารทไทยกล้วยไข่และของดีเมืองกำแพงเพชร ประเพณีนบพระ-เล่นเพลง ประเพณีแข่งขันเรือยาวประเพณี เป็นต้น

2.4 ด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

จังหวัดกำแพงเพชรส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมโดยความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน รวมทั้งประชาชน เข้ามามีบทบาทสำคัญในการร่วมกันกำหนดรูปแบบการจัดงานประเพณีที่มีในจังหวัด เช่น งานประเพณีนบพระ-เล่นเพลง ที่จัดทุกเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี งานประเพณีสารทไทยกล้วยไข่และของดีเมือง

กำแพงเพชรที่จัดทุกเดือนตุลาคมของทุกปี รูปแบบของการจัดงานจะสอดคล้องกับวิถีชีวิตและสถานที่จัดงานอยู่ในบริเวณที่ใกล้กับอุทยานแห่งชาติประวัติศาสตร์กำแพงเพชร เพื่อให้ผู้คนที่ท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวได้สัมผัสศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดได้โดยตรง

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเป็นการส่งเสริมให้แก่จังหวัดในภาพรวม หากพูดถึงการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมให้แก่ผู้เรียนวัยมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัด สามารถทำได้โดยการเผยแพร่ความรู้ผ่านแหล่งเรียนรู้ออนไลน์ เช่น การศึกษาเรื่องโบราณสถานจากเว็บไซต์เกี่ยวกับอุทยานแห่งชาติประวัติศาสตร์ของกรมศิลปากร ศึกษาองค์ความรู้ที่สำคัญเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมจังหวัดจากหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด

2.5 ด้านการจัดการเรียนการสอน

การจัดการเรียนการสอนสามารถทำได้โดยวิธีการที่เป็นเชิงรุกและเชิงรับ กล่าวคือ เชิงรุก คือการที่ผู้สอนไปเผยแพร่ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมให้แก่ผู้เรียนในสถานศึกษา วิธีนี้จะสามารถควบคุมจำนวน ช่วงอายุงบประมาณในการจัดการเรียนการสอนได้ดี ในขณะที่เชิงรับ คือการที่ผู้เรียนตั้งใจแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง หรือการพาตนเองไปยังแหล่งเรียนรู้ เช่น การชมโบราณสถาน การรับฟังการเผยแพร่ความรู้ศิลปวัฒนธรรมจากสถานีวิทยุ โดยการจัดการเรียนการสอนแบบเชิงรับนี้จะทำให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นมากกว่าเชิงรุก เพราะได้คัดกรองความสนใจที่ผู้เรียนมีต่อสิ่งที่จะศึกษาแล้วเบื้องต้น สำหรับการจัดการเรียนการสอนให้แก่ผู้เรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ควรใช้วิธีการเชิงรุก เนื่องจากการที่จะศึกษาศิลปวัฒนธรรมให้ได้ความรู้ที่ครบองค์ประกอบจะต้องมีผู้เชี่ยวชาญแนะนำอย่างใกล้ชิด เพื่อเป็นแนวทางสำคัญในการศึกษา ปัจจัยหลัก คือ การกำหนดหัวข้อที่จะศึกษาให้ชัดเจนและมีความน่าสนใจ โดยการมอบประสบการณ์ที่มีความแปลกใหม่แต่เป็นสิ่งที่ใกล้ตัว จับต้องได้ มีขั้นนำ ขึ้นสอน และขั้นสรุปที่ผ่านกระบวนการคิดมาแล้วสอดคล้องกับความต้องการในการเรียนรู้ตามวัยผู้เรียน มีการถามตอบเพื่อสร้างความเข้าใจและมีการเสริมแรงอย่างสม่ำเสมอ ในส่วนของการสอนแบบปฏิบัติชิ้นงานที่มีความเกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรม ควรนำผลงานของผู้เรียนมาจัดนิทรรศการในตอนท้าย เพื่อให้ผู้เรียนได้การเห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรม เกิดเป็นความภาคภูมิใจในตนเองและศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดของตนเอง

3. การวิเคราะห์ตัวอย่างเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้านกิจกรรมที่เกี่ยวกับการเห็นคุณค่า

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์ตัวอย่างเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้านกิจกรรมที่เกี่ยวกับการเห็นคุณค่า

กิจกรรม	จุดประสงค์	ขอบเขตเนื้อหา	กระบวนการ	ที่มา
กิจกรรมวิถีล้านนา	เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ	การสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับงานศิลปะล้านนาประเภทต่าง ๆ	กิจกรรมเดี่ยว และการเรียนรู้จากสถานที่จริง	(ณัฐกาญจน์ จันทน์เนื้อไม้, 2561)
การศึกษากิจกรรมตุงล้านนา	เพื่อให้มีความรู้ และการรับรู้คุณค่าศิลปะ	วัฒนธรรมล้านนา การแสดงออกศิลปะของชุมชนและท้องถิ่น	กิจกรรมเดี่ยว การเรียนรู้แบบพหุวัฒนธรรม และการเปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนการรับรู้คุณค่าศิลปะ	(สรีตา เจือศรีกุล, 2553)
กิจกรรมเข้มกลัดจากหนังตะลุง	เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนเห็นคุณค่าและเข้าใจรูปแบบของอัตลักษณ์ในงานแกะหนังตะลุงจากการทำกิจกรรม	การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่ใช้อัตลักษณ์ของศิลปกรรมภาคใต้	กิจกรรมเดี่ยว และการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการเห็นคุณค่าก่อนและหลังการทำกิจกรรม	(ธิดิ พงษ์อุตม, 2560)

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์ตัวอย่างเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้านกิจกรรมที่เกี่ยวกับการเห็นคุณค่า (ต่อ)

กิจกรรม	จุดประสงค์	ขอบเขตเนื้อหา	กระบวนการ	ที่มา
การจัดกิจกรรมศิลปะ	เพื่อเสริมสร้างการเห็นคุณค่าในตนเองของเด็กป่วยเรื้อรังที่เป็นผู้ป่วยใน	เกมกระดานที่มีภารกิจเกี่ยวกับกิจกรรมศิลปะ	กิจกรรมเดี่ยวและกลุ่ม เน้นทักษะการคิด ทักษะการสัมผัส ทักษะการเคลื่อนไหวร่างกาย ทักษะความจำและการเลียนแบบ และทักษะการสื่อสาร	(อรัญญา ขวัญนิมิตระกูล, 2557)
กิจกรรมนิทรรศการรวมใจ	เพื่อเรียนรู้หลักการจิตนิทรรศการ และการทำงานเป็นทีม	การจัดนิทรรศการ และการเห็นคุณค่าในตนเอง	กิจกรรมเดี่ยวและกลุ่ม การทำงานเป็นทีม การศึกษาความพึงพอใจ	(ณิชานูล ลำพูน, 2560)

ทั้งนี้ลักษณะการเรียนรู้ของผู้เรียนวัย 12 - 18 ปี คือ การเรียนรู้จากของจริง จากการใช้ช่องทางการเรียนรู้ของสมอง สอดคล้องกับ จุฬารักษ์ มาเสถียรวงศ์ ที่สรุปว่า แนวทางการจัดการเรียนรู้ตามหลักสมองวัยรุ่นว่า ฮอริโมนเป็นปัจจัยที่มีผลกระทบต่อวัยรุ่น หากผู้เรียนอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีการกระตุ้นอย่างพอเหมาะ จะทำให้เด็กมีการตื่นตัว พัฒนา และค้นหาตนเอง สภาพแวดล้อมจึงมีผลต่อผู้เรียนมาก (จุฬารักษ์ มาเสถียรวงศ์, 2558) ซึ่งสอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ของผู้เรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้บรรลุเป้าหมายของผู้เรียนเมื่อจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

แนวทางการออกแบบกิจกรรมศิลปะเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ และตัวอย่างกิจกรรมศิลปะเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งสังเคราะห์ได้แนวทางการออกแบบกิจกรรมศิลปะเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น 4 ประเด็น ดังนี้

1. ดำเนินการด้วยกระบวนการทั้งเดี่ยวและกลุ่ม

การนำหลักการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ทีมเป็นฐาน ในส่วนของการวิธีการจัดกลุ่มโดยความสามารถ จำนวนสมาชิกขึ้นอยู่กับขอบเขตของเนื้อหาและความรับผิดชอบที่แตกต่างกัน ขึ้นได้จากรายละเอียดของกระบวนการ รวมถึงการกำหนดวัตถุประสงค์ให้อย่างจำกัด ซึ่งจะช่วยให้มีการวางแผนร่วมกันภายในทีม ส่งผลให้การปฏิบัติงานสำเร็จลุล่วง แม้ว่าการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะจะเป็นการแสดงออกของปัจเจกบุคคล มีลักษณะเฉพาะตัว แต่กระบวนการกลุ่มจะส่งเสริมให้เกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดี ทำให้ผู้เรียนมีทักษะปฏิบัติด้านศิลปะและความรู้ความเข้าใจที่สูงขึ้น

กระบวนการจะต้องเรียนรู้จากสถานที่จริง หรือเสมือนจริงในกรณีติดเงื่อนไขบางประการที่ไม่สามารถเรียนรู้จากสถานที่จริงได้ การได้ปฏิบัติชิ้นงานที่สะท้อนศิลปวัฒนธรรมจากผู้มีประสบการณ์ในท้องถิ่น หรือปราชญ์ท้องถิ่นที่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องนั้น ๆ โดยสามารถจัดกิจกรรมในรูปแบบการศึกษานอกสถานที่ เพื่อให้ผู้เรียนได้สัมผัสบรรยากาศในชุมชนท้องถิ่น เรื่องของวัตถุประสงค์ในการปฏิบัติงานศิลปะ องค์ความรู้ด้านทฤษฎีที่มาจากแหล่งการเรียนรู้โดยตรง เน้นการมีส่วนร่วมในชั้นเรียน การปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนในกลุ่ม เพื่อนต่างกลุ่ม และผู้สอน ที่จะเป็ปัจจัยในการส่งเสริมการเห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น มีการติดตามและวัดประเมินผลอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่อง

2. องค์ประกอบของกิจกรรมศิลปะเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้แก่ 1) แผนการจัดกิจกรรม ประกอบด้วย ขั้นนำ ขั้นสอน และขั้นสรุป 2) สื่อการเรียนรู้ 3) ชิ้นงานที่ได้จากการปฏิบัติทักษะศิลปะ และ 4) การวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ ได้แก่ การเปรียบเทียบจากแบบทดสอบความรู้ความเข้าใจและการเห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรมก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรม และแบบบันทึกการสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้จากผู้สอน ซึ่งการวัดผลและประเมินผล จะต้องได้มาจากการพิจารณาด้านจิตพิสัยและพุทธิพิสัยควบคู่กัน เพราะในการเรียนรู้จะต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจเป็นพื้นฐาน จึงจะสามารถแสดงออกในพฤติกรรมด้านทักษะพิสัยได้อย่างสอดคล้องกัน จากนั้นพฤติกรรมด้านจิตพิสัยนั้นก็เปลี่ยนแปลงไปตามระดับของพฤติกรรมพุทธิพิสัยและทักษะพิสัยด้วยเช่นกัน

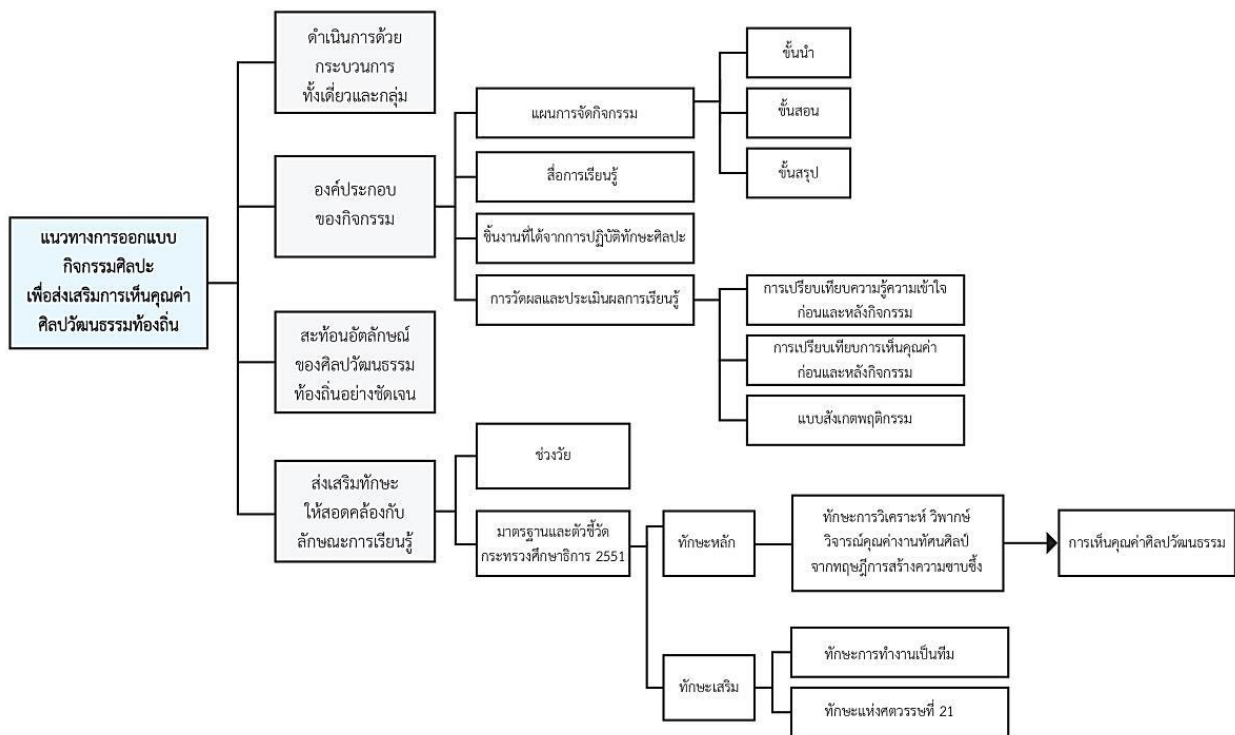
3. สะท้อนอัตลักษณ์ของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างชัดเจน

แต่ละท้องถิ่นมีอัตลักษณ์ของศิลปวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ความสามารถในการระบุดเด่นและนิยามคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมนั้นได้ ทั้งศิลปวัฒนธรรมที่จับต้องได้ และจับต้องไม่ได้ การทำให้ผู้เรียนเกิดความซาบซึ้งและเห็นคุณค่าจะต้องอาศัยกระบวนการจัดประสบการณ์ การเชื่อมโยงองค์ความรู้กับประสบการณ์ตรงให้สอดคล้องกัน จะมีส่วนสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติ นำมาซึ่งผลงานในแต่ละกิจกรรมที่บ่งบอกความเป็นท้องถิ่น สามารถนำความรู้ไปใช้ได้ และเป็นที่ยอมรับจากคนในวงกว้าง จะทำให้การเรียนรู้มีความหมายและคงทน จนนำไปสู่ความซาบซึ้งในตัวบุคคล

4. ส่งเสริมทักษะให้สอดคล้องกับลักษณะการเรียนรู้ของช่วงวัยและมาตรฐานและตัวชี้วัดกระทรวงศึกษาธิการ 2551

ลักษณะการเรียนรู้ของผู้เรียนวัย 12 - 18 ปี คือ การเรียนรู้จากของจริง จากการใช้ช่องทางการเรียนรู้ของสมอง ซึ่งสอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ของผู้เรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้บรรลุเป้าหมายของผู้เรียนเมื่อจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 คือ วิเคราะห์ วิพากษ์ วิจัยคุณค่างานทัศนศิลป์ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เห็นคุณค่างานศิลปะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล ชื่นชม ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) ซึ่งการพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุผลได้จะต้องให้ความสำคัญกับทักษะที่ควรส่งเสริม

ทักษะที่ควรส่งเสริม กล่าวคือ ทักษะหลัก ได้แก่ 1) ทักษะการวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจัยคุณค่างานทัศนศิลป์ เพื่อนำไปสู่การเห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรม จากทฤษฎีการสร้างความคิดสร้างสรรค์ ได้แก่ 1. กำหนดตัวคุณค่าเป้าหมาย 2. วิเคราะห์คุณค่า 3. สสำรวจประสบการณ์ตรง โดยใช้ขั้นตอนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ ได้แก่ 1) นำตนเองไปอยู่ในสถานการณ์ใหม่ ๆ 2) การไตร่ตรอง: การตั้งคำถาม 3) การสรุปเป็นหลักการ 4) การทดลองปฏิบัติจริง และ 4. ให้สิ่งเร้าอารมณ์ เพื่อสร้างความซาบซึ้ง 2) ทักษะการสร้างสรรคงานทัศนศิลป์ สื่อความหมายเป็นเรื่องราว ประยุกต์ใช้ทัศนธาตุ และการออกแบบตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และทักษะเสริม ได้แก่ ทักษะเสริม ได้แก่ 1) ทักษะการทำงานเป็นทีมตามหลักของการจัดการเรียนรู้แบบทีมเป็นฐาน ดังนี้ 1.1) มีการจัดทีมอย่างเหมาะสม ขึ้นอยู่กับขอบเขตเนื้อหาและความรับผิดชอบที่ผู้เรียนได้รับหมาย 1.2) ผู้เรียนเตรียมตัวก่อนเข้าเรียน โดยการมอบหมายหัวข้อให้ศึกษาล่วงหน้าด้วยตนเอง 1.3) เน้นเป้าหมายวิชาการและกระบวนการกลุ่ม 1.4) ผู้เรียนได้รับข้อมูลย้อนกลับ และ 2) ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ได้แก่ 2.1) Critical thinking: การวิเคราะห์คุณค่า 2.2) Creativity & Innovation: การออกแบบวิธี/ลำดับการชมสถานที่ตามการวิเคราะห์ 2.3) Collaboration: การทำงานเป็นทีม 2.4) Communications: การนำเสนอ และ 2.5) Career & Learning skills: การปรับตัวการเป็นผู้นำ

ภาพที่ 1 แนวทางการออกแบบกิจกรรมศิลปะเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

การจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับการเห็นคุณค่า มีทั้งการเห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นและการเห็นคุณค่าในตนเอง มีจุดประสงค์เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ และส่งเสริมการเห็นคุณค่า ด้านขอบเขตเนื้อหาจะเน้นการให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมศิลปะ กระบวนการมีทั้งกิจกรรมเดี่ยวและกลุ่ม และมีการเปรียบเทียบผลจากแบบทดสอบก่อนและหลังการทำกิจกรรมทั้งในส่วน of ความรู้ความเข้าใจและการเห็นคุณค่า

สรุป

แนวทางการออกแบบกิจกรรมศิลปะเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น นั้นควรมีการคำนึงถึงการจัดการศึกษาและการเห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรมที่เข้ากับบริบท ซึ่งมีแนวทางแนวทางการออกแบบกิจกรรมศิลปะ สรุปได้ 4 ประเด็น กล่าวคือ 1) ดำเนินการด้วยกระบวนการทั้งเดี่ยวและกลุ่ม การนำหลักการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ทีมเป็นฐาน ในส่วนของการวิธีการจัดกลุ่มโดยความสามารถ และการกำหนดจำนวนสมาชิก ซึ่งขึ้นอยู่กับขอบเขตของเนื้อหาและความรับผิดชอบที่แตกต่างกัน ซึ่งจะช่วยให้มีการวางแผนร่วมกันภายในทีม ส่งผลให้การปฏิบัติงานสำเร็จลุล่วง แม้ว่าการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะจะเป็นการแสดงออกเฉพาะตัว แต่กระบวนการกลุ่มจะส่งเสริมให้เกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดี ทำให้ผู้เรียนมีทักษะปฏิบัติด้านศิลปะและความรู้ความเข้าใจที่สูงขึ้น กระบวนการจะต้องเรียนรู้จากสถานที่จริง หรือเสมือนจริง การได้ปฏิบัติชิ้นงานที่สะท้อนศิลปวัฒนธรรมจากผู้มีประสบการณ์ในท้องถิ่น โดยสามารถจัดกิจกรรมในรูปแบบการศึกษานอกสถานที่ เพื่อให้ผู้เรียนได้สัมผัสบรรยากาศในชุมชนท้องถิ่น เน้นการมีส่วนร่วมในชั้นเรียน การปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนในกลุ่มเพื่อนต่างกลุ่ม และผู้สอน ที่จะเป็ปัจจัยในการส่งเสริมการเห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น มีการติดตามและวัดประเมินผลอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่อง 2) องค์ประกอบของกิจกรรมศิลปะเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้แก่ 2.1) แผนการจัดกิจกรรม ประกอบด้วย ขั้นนำ ขั้นสอน และขั้นสรุป 2.2) สื่อการเรียนรู้ 2.3) ชิ้นงานที่ได้จากการปฏิบัติทักษะศิลปะ 2.4) การวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ ได้แก่ การเปรียบเทียบจากแบบทดสอบความรู้ความเข้าใจและการเห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรมก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรม และแบบบันทึกการสังเกต

พฤติกรรมการเรียนรู้จากผู้สอน ซึ่งการวัดผลและประเมินผล จะต้องได้มาจากการพิจารณาด้านจิตพิสัยและพุทธิพิสัยควบคู่กัน เพราะ ในการเรียนรู้จะต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจเป็นพื้นฐาน จึงจะสามารถแสดงออกในพฤติกรรมด้านทักษะพิสัยได้อย่างสอดคล้องกัน จากนั้นพฤติกรรมด้านจิตพิสัยนั้นก็เปลี่ยนแปลงไปตามระดับของพฤติกรรมพุทธิพิสัยและทักษะพิสัยด้วยเช่นกัน 3) สะท้อนอัตลักษณ์ของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างชัดเจน ซึ่งแต่ละท้องถิ่นมีอัตลักษณ์ของศิลปวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน กิจกรรมศิลปะจะต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถระบุจุดเด่นและนิยามคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมนั้นได้ ทั้งศิลปวัฒนธรรมที่จับต้องได้ และจับต้องไม่ได้ การทำให้ผู้เรียนเกิดความซาบซึ้งและเห็นคุณค่าจะต้องอาศัยกระบวนการจัดประสบการณ์ การเชื่อมโยงองค์ความรู้กับประสบการณ์ตรงให้สอดคล้องกัน จะมีส่วนสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติ นำมาซึ่งผลงานในแต่ละกิจกรรมที่บ่งบอกความเป็นท้องถิ่น สามารถนำความรู้ไปใช้ได้ และเป็นที่ยอมรับจากคนในวงกว้าง จะทำให้การเรียนรู้ที่มีความหมายและคงทน จนนำไปสู่ความซาบซึ้งได้ในตัวบุคคล และ 4) ส่งเสริมทักษะให้สอดคล้องกับลักษณะการเรียนรู้ของช่วงวัยและมาตรฐานและตัวชี้วัดกระทรวงศึกษาธิการ 2551 กล่าวคือ ผู้เรียนวัย 12 - 18 ปี ลักษณะการเรียนรู้ คือ การเรียนรู้จากของจริง การจัดสภาพแวดล้อมที่มีการกระตุ้นอย่างพอเหมาะ จะทำให้เด็กมีการตื่นตัว พัฒนา และค้นหาตนเอง สภาพแวดล้อมจึงมีผลต่อผู้เรียนมาก ซึ่งการพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุผลได้จะต้องให้ความสำคัญกับทักษะที่ควรส่งเสริม กล่าวคือ ทักษะหลัก ได้แก่ 1) ทักษะการวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจัยคุณค่างานทัศนศิลป์ เพื่อนำไปสู่การเห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรม 2) ทักษะการสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ สื่อความหมายเป็นเรื่องราว ประยุกต์ใช้ทัศนธาตุ และการออกแบบ และทักษะเสริม ได้แก่ 1) ทักษะการทำงานเป็นทีมตามหลักของการจัดการเรียนรู้แบบทีมเป็นฐาน และ 2) ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 การศึกษาในครั้งนี้ ซึ่งได้ผลเป็นแนวทางการออกแบบกิจกรรมศิลปะเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น สามารถนำไปต่อยอดในการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการออกแบบกิจกรรมศิลปะ และศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นอื่น ๆ ต่อไปในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- จักรพงษ์ คำบุญเรือง. (2561). การเข้ามาของพุทธศาสนาในแผ่นดินล้านนา. เชียงใหม่: เชียงใหม่นิวส์.
- จุฬารักษ์ มาเสถียรวงศ์. (2558). นำเสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้ตามหลักสมองวัยรุ่น. เรียกใช้เมื่อ 10 มีนาคม 2566 จาก <https://www.okmd.or.th/bbl/documents/284/bbl-learning-adolescent-brain>
- ฐิติรดา เปรมปรี. (2564). การศึกษาศิลปวัฒนธรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้คติชนสร้างสรรค์ในรายวิชาคติชนวิทยาสำหรับครู. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 12(2), 154-171.
- ณัฐกาญจน์ จันทน์เนื้อไม้. (2561). การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าศิลปะล้านนา. ใน วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณิชาบูล ลำพูน. (2560). การพัฒนาโปรแกรมกิจกรรมศิลปะโดยใช้ทีมเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองของเด็กและเยาวชนในสถานสงเคราะห์. ใน วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธีติ พุกษ์อุดม. (2560). การพัฒนากิจกรรมศิลปะเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าของอัตลักษณ์ในงานศิลปหัตถกรรมภาคใต้สำหรับเยาวชน. ใน วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปณณรัตน์ พิษณุพิบูลย์. (2561). จิตวิทยาศิลปะสุนทรียศาสตร์เชิงประจักษ์. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- พรรณวลัย คีรีวงศ์วัฒนา และสมหมาย แจ่มกระจ่าง. (2549). การพัฒนาศิลปะวัฒนธรรมแก่เด็กและเยาวชนของ ศูนย์ศิลปะวัฒนธรรมและท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์. วารสารการศึกษาและการพัฒนา สังคม, 2(1), 93-107.
- สรिता เจือศรีกุล. (2553). ผลการสอนศิลปะหัตถ์วัฒนธรรม ที่มีต่อการรับรู้คุณค่าศิลปะของนักเรียนประถมศึกษาปีที่ 5. ใน วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สามารถ มั่งส้ง. (2559). การศึกษาของชาติ: ปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศ. เรียกใช้เมื่อ 10 มีนาคม 2566 จาก <https://mgronline.com/daily/detail/9590000091649>
- สุนน อมรวิวัฒน์. (2530). การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.
- อรทัย ชวนนิยมตระกูล. (2557). การศึกษาผลการจัดกิจกรรมศิลปะเพื่อเสริมสร้างการเห็นคุณค่าในตนเองของเด็ก ป่วยเรื้อรังที่เป็นผู้ป่วยใน. ใน วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Christopher, W. P. et al. (2021). Fostering Cognitive Presence, Social Presence and Teaching Presence with Integrated Online Team-Based Learning. TechTrends, 65(1), 473–484.
- Huggins, C., & Stamatel, J. (2015). An Exploratory Study Comparing the Effectiveness of Lecturing versus Team-based Learning. Teaching Sociology, 43(3), 227-235.
- Kolb, D.A. (1984). Experiential learning: Experience as the source of learning and development. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- McLeod, S. (2017). Kolb's Learning Styles and Experiential Learning Cycle. Retrieved February 1, 2021, from <https://www.simplypsychology.org/learning-kolb.html>